

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.25386328.1401.4.7.3.6>

Review and analysis of the wills of teacher training collegians' martyrs of South Khorasan: a qualitative study

Mohammad Alipour¹, Seyyed Alireza Ghasemi², Gholamhosein Nakhaei³

Abstract

Teacher training collegians, like other classes, had an active presence during the eight-year holy defense, and research shows that among the martyrs of the eight-year war, some of those honorable martyrs were among the collegians of teacher training centers. Therefore, considering the importance of preserving the values of holy defense and the cause of martyrs, the present research was carried out in order to examine and analyze the wills of teacher training martyrs in South Khorasan, and the method of content analysis and document review was used. The text analysis unit was martyrs' wills. According to the nature of the research, available sampling method was used, and 12 wills of teacher training martyrs were examined. The data obtained from the examination and analysis of the martyrs' wills were analyzed with the method of Gal Et al. Findings from the analysis of wills were categorized in 8 main themes: "Philosophy of being at the front", "The martyrs' view of Imam Khomeini (RA)", "Giving importance to the mosque and ceremonies", "The mission of collegian-teachers", "Guide for the people", "Honor of father and mother", "Respect Hijab and Islamic issues" and "Transmission of Ashura culture". It can be concluded from the findings of the research that the martyrs, with a deep look at the importance of the important mission of collegian-teachers, while conveying the importance of the right education of the future generation in their wills, emphasized on avenging the blood of the martyrs from the enemy. And issues such as paying attention to ceremonies and the importance of praying and continuous attendance in mosques, observing hijab by women and paying special attention to Muharram were part of the will of the martyrs to the collegian-teachers and people.

Keywords: *martyrs, holy defense, teacher training, collegian-teacher, will*

-
1. author responsible: Lecturer at Farhangian University and doctoral student of Curriculum Planning at Birjand University, South Khorasan, Iran; m.alipour@birjand.ac.ir
 2. Bachelor of Elementary Education, Farhangian University, Tehran, Iran; al.gh.13790@gmail.com
 3. Master of Theology, Jurisprudence and Law, Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Qom, Qom, Iran; p.s.bahonar.farhangi@gmail.com

بررسی و تحلیل وصیت‌نامه شهدای تربیت معلم خراسان جنوبی: مطالعه کیفی

محمد علی پور^۱، سیدعلیرضا قاسمی^۲، غلامحسین نخعی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۲

چکیده

دانشجویان تربیت معلم همانند سایر اقشار در دوران هشت‌ساله دفاع مقدس حضور فعالی داشته‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که از میان شهدای والامقام دفاع مقدس، تعدادی دانشجویان مراکز تربیت معلم بوده‌اند. با توجه به اهمیت حفظ ارزش‌های دفاع مقدس و آرمان شهدا، پژوهش حاضر به منظور بررسی و تحلیل وصیت‌نامه شهدای تربیت معلم خراسان جنوبی صورت گرفته و برای رسیدن به این منظور از روش تحلیل محتوا و بررسی اسنادی استفاده شده است. واحد تحلیل متن، وصیت‌نامه‌های شهدا می‌باشد. با توجه به ماهیت پژوهش، از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد. ۱۲ وصیت‌نامه شهدای تربیت معلم، مورد بررسی قرار گرفت. داده‌های حاصل از بررسی و تحلیل وصیت‌نامه‌های شهدا با روش گال و همکاران مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های حاصل از تحلیل وصیت‌نامه‌ها در ۸ مضمون اصلی «فلسفه حضور در جبهه»، «نگاه شهدا به امام خمینی (ره)»، «اهمیت دادن به مسجد و مراسمات»، «رسالت دانشجوی معلمان»، «رهنمود برای مردم»، «حرمت پدر و مادر»، «رعایت حجاب و مسائل اسلامی» و «انتقال فرهنگ عاشورایی» دسته‌بندی شد. به طوری که می‌توان از یافته‌های پژوهش نتیجه گرفت که شهدا با نگاه ژرف به اهمیت رسالت خطیر دانشجوی معلمان ضمن انتقال اهمیت تربیت درست نسل آینده در وصیت‌نامه‌های خود، بر گرفتن انتقام خون شهدا از دشمن تأکید کردند و مسائلی همچون توجه به مراسمات و اهمیت قائل شدن و حضور مستمر در مساجد، رعایت حجاب توسط خواهران و توجه ویژه به ایام محرم جزء وصیت شهدا به دانشجوی معلمان و مردم می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: شهدا، دفاع مقدس، تربیت معلم، دانشجو معلم، وصیت‌نامه

۱. نویسنده مسئول: مدرس دانشگاه فرهنگیان و دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه بیرجند، خراسان جنوبی،

ایران؛ m.alipour@birjand.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران؛ al.gh.13790@gmail.com

۳. کارشناسی ارشد الهیات و فقه و حقوق، دانشده الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه قم، قم، ایران؛

p.s.bahonar.farhangi@gmail.com

مقدمه

اواخر شهریورماه سال ۱۳۵۹ مصادف با ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۰ بود که رژیم بعثی عراق به رهبری صدام حسین، حملات همه‌جانبه و بی‌رحمانه‌ای را علیه ملت ایران آغاز کرد (سلامتی^۱ و همکاران، ۲۰۱۳: ۲). در این جنگ تحمیلی که ۸ سال به طول انجامید، عراق با داشتن تمامی امکانات، سلاح‌ها و پشتیبانی کشورهای بزرگ جهان، نتوانست بر جمهوری اسلامی ایران پیروز شود (افشین، ۱۴۰۱: ۲). گرچه این جنگ نابرابر، تأثیراتی را بر جنبه‌های زندگی فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و مذهبی مردم ایران بر جا گذاشت، اما سبب شد تا تجربیات ارزشمند این جنگ به‌عنوان میراثی ارزشمند، جامعه را در برابر تهدیدات آینده و همچنین تداوم بقا، استقلال و امنیت خود بیمه نماید (رحمانی و همکاران، ۱۴۰۰: ۳؛ ثمری صفا و همکاران، ۱۴۰۰: ۳). در این دوران ۸ ساله که از آن به‌عنوان دفاع مقدس نیز یاد می‌شود، رزمندگان کشورمان به مفاهیم ارزشمندی همانند ایثار، رشادت، مقاومت، ازخودگذشتگی و شهادت که حاصل وجود باورهای قوی دینی و اعتقادی در آنان بود، جامه عمل پوشاندند (پوستین‌چی، ۱۴۰۱: ۵). به‌عبارتی دیگر، جنگ تحمیلی، تجلی دفاع قهرمانانه مردان و زنان ایرانی از میهن و کشور و ارزش‌های والای انقلاب اسلامی بود (کرم‌پور و عابدی کوشال‌شاه و باصری، ۱۴۰۰: ۲؛ کولائی^۲، ۲۰۱۴: ۷).

دین مبین اسلام، ارزش زیادی برای ایثار و شهادت قائل است. آیات زیادی از قرآن و همچنین روایات پیامبر (ص) و دیگر معصومان (ع) گواه این مدعا هستند (کردنائیج و خلیلی پالندی، ۱۳۹۷: ۳). همچنین شهادت، زیباترین و معنوی‌ترین کلمه‌ای است که در فرهنگ مقاومت و مبارزه به کار می‌رود (سنچولی، مجبوری و کلبعلی، ۱۴۰۱: ۲). شهادت در لغت به معنای کشته شدن در راه خدا است (مریچی، ۱۴۰۰: ۶؛ ملکی و حاتمی، ۱۴۰۰: ۱۴). شهادت مرگ آگاهانه در راه هدف مقدس است. عملی آگاهانه و اختیاری است و شهیدان، شمع محفل بشریت هستند (قدمی کارمزدی، ۱۴۰۰: ۳؛ چاوشیان^۳، ۲۰۲۰: ۵). اسلام با طرح شهادت نه‌تنها تحول‌نوینی در مسئله مرگ ایجاد کرده است، بلکه از آن به‌عنوان حیات جاوید و زندگی راستین نام برده و در

1. Salamati
2. Koolaee
3. Chavoshian

حقیقت شهادت را تولدی دوباره نامیده و هیچ جایگاهی را نزد خداوند از شهادت بالاتر نمی‌داند (قلی‌پور، ۱۳۹۸: ۲). در همین راستا خداوند در قرآن کریم و در سوره مبارکه آل‌عمران می‌فرماید افرادی که در راه خدا کشته می‌شوند (شهدا) زنده‌اند: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» (قرآن کریم، آل‌عمران: ۱۶۹). از دیدگاه شهید مطهری منطق شهید را نمی‌توان با منطق افراد معمولی سنجید. منطق شهید والاتر است. منطقی آمیخته با منطق عشق، معنویت و اخلاق و منطق اصلاح و مصلح؛ یعنی منطق یک مصلح دل‌سوخته برای اجتماع خودش و منطق یک عارف عاشق لقاء پروردگار (مطهری، ۱۳۹۵: ۸۵). در دوران دفاع مقدس نیز شهدای انقلاب اسلامی، برای دفاع از سرزمین و آرمان‌های انقلاب اسلامی جان خود را فدا کردند. آن‌ها این راه را با شناخت، آگاهی و از روی شوق انتخاب کردند (نظری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳) و فرهنگ غنی ایثار و شهادت را در عرصه‌ها و مقاطع مختلف جنگ تحمیلی به منصفه ظهور رساندند (کاظمی، غفاری هاشجین و کشاورز شکری، ۱۳۹۵: ۳).

همان‌طور که بیان شد، دفاع مقدس، تبلور عملی و تجلی عینی همه ارزش‌های متعالی انسانی بود و بسیاری از زنان و مردان این مرزوبوم، برای حفظ باورها و اعتقاداتشان با لیک به رهبر و امام خویش و با الگوگیری از قیام حضرت امام حسین (ع) ایثار و شهادت را برای جهانیان تفسیری دوباره نمودند (آزرمی، ۱۴۰۰: ۲؛ صبوری کزج و صبوری کزج، ۱۳۹۹: ۳؛ کریمی، داوری و جمالی، ۱۳۹۷: ۵). باید این نکته را مدنظر داشت که ایثار و شهادت دو محور اساسی در فرهنگ اسلامی است و آنچه باعث بقای اسلام و نظام اسلامی می‌شود، فرهنگ ایثار و شهادت است (غفاری هاشجین، قربانی و رحیمیان، ۱۳۹۶: ۲). در همین راستا لازم به ذکر است سیستم تعلیم و تربیت جامعه، یک ساختار نظام‌یافته است که ضمن اثر بر پدیده‌هایی همچون جنگ با انقلاب، تأثیرات عمیقی را نیز از این وقایع پذیرفته است. از این رو یکی از شیوه‌های تعلیم و تربیت مؤثر، معرفی شهدا و نحوه زندگی آن‌ها است (سعیدی رضوانی و غلامی، ۱۴۰۰: ۷). با معرفی شهدا به‌عنوان الگوهای عینی و اثربخش، برای رشد و تعالی جامعه، می‌توان به شناخت و حفظ هویت دینی و ملی همه افراد جامعه، به‌خصوص قشر جوان، کمک نمود تا به‌صورت آگاهانه، از اقبال به نمادهای غیرومی یا ضد فرهنگی بپرهیزند (محمدیان و صادقی، ۱۳۹۷: ۴). در میان شهدای هشت سال دفاع مقدس، جوانان زیادی یافت می‌شوند که پیش از اعزام به جبهه‌های حق علیه باطل،

مشغول به تحصیل و علم‌آموزی بوده‌اند. گروهی از این شهدای جوان، دانشجویانی بودند که برای ورود رسمی به عرصه آموزش و پرورش و شرکت در کلاس درس به‌عنوان معلم در مراکز تربیت‌معلم، مشغول به تحصیل بوده‌اند. این جوانان، در واقع دانشجومعلمانی هستند که با هدف معلم شدن تحصیل می‌کردند و لذا به‌عنوان دانشجومعلم در میدان جنگ حاضر شده و خون خود را نثار استقلال کشور و انقلاب اسلامی نمودند.

شهدا و دانشجویان شهید را می‌توان از روی آثار آنان شناخت. از جمله مهم‌ترین اسناد و آثار به‌جامانده از دوران هشت‌ساله دفاع مقدس، وصیت‌نامه رزمندگان و شهدای جنگ تحمیلی است. این اسناد، میراث گران‌بهایی است که علی‌رغم کاربرد فراوان در حوزه‌های مختلف مطالعاتی (کشکولی و اسلامی تنها، ۱۳۹۹)، متأسفانه کمتر مورد توجه اندیشمندان اجتماعی و فرهنگی قرار گرفته است. بخشی از اسناد مکتوب در جنگ‌ها وصیت‌نامه‌ها، یادداشت‌ها و نامه‌های رزمندگانی است که در آن شرکت دارند. وصیت‌نامه، چکیده جامع نظام معنایی هر شهید است. شهید با آگاهی کامل آن را می‌نگارد تا نشان دهد که اندیشه و جهان‌بینی وی در چه مسیری بوده است. بی‌گمان وصیت‌نامه نتیجه تأمل عمیق شهدا درباره همه عرصه‌های زندگی و بازخورد تجربه حقیقی ایشان از جهان پیرامون است. تحلیل این اسناد می‌تواند منبعی غنی برای درک اندیشه‌ها و احساسات آن‌ها باشد (زهری بیدگلی و همکاران، ۱۳۹۹: ۵؛ عابدینی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳؛ ربیعی و تمنایی، ۱۳۹۲: ۳؛ محمودی، توکلی زاده راوری، ۱۳۹۵: ۳).

با مطالعه وصیت‌نامه‌ها و دست‌نوشته‌های شهدا می‌توان دریافت که رزمندگان تنها در دوران حیات خود نگران خانواده، ملت و جامعه خود نبوده‌اند، بلکه خود را در برابر نسل‌های آینده نیز متعهد و مسئول می‌دانسته‌اند. از این رو، نگرانی‌های خود را که از باطن پاک و آسمانی‌شان نشئت گرفته بود و سرشار از آموزه‌های قرآنی و دینی است، در وصایایشان بیان نمودند (فلاح تفتی، ۱۴۰۰: ۳). بررسی وصیت‌نامه‌ها به‌عنوان آخرین دست‌نوشته پیش از شهادت شهدا، استفاده از آخرین مطالبی است که هر شخصی که خود را در شرف مرگ می‌بیند، سعی دارد برترین اندیشه‌ها و دستورالعمل‌های تربیتی خود را به یادگار بگذارد (امیریان و اعتمادزاده، ۱۳۹۵: ۴). اهمیت پرداختن به این مسئله زمانی دوچندان می‌شود که مبحث چگونگی الگوگیری از اسوه‌های دینی، متناسب با شرایط موجود پیش آید؛ چراکه در صورت عدم وجود الگوی مناسب

در جامعه انسانی، افراد معیاری برای سنجش اعمال و رفتار خود ندارند. لذا هدف پژوهش کیفی حاضر، واکاوی وصیت‌نامه‌های شهدای تربیت‌معلم خراسان جنوبی در دوران دفاع مقدس است. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که در وصیت‌نامه‌های شهدای هشت سال دفاع مقدس، چه رهنمودهایی برای عموم مردم، دانشجویان و علی‌الخصوص دانشجویان تربیت‌معلم (دانشگاه فرهنگیان) یافت می‌شود؟ بدیهی است کاربرد نتایج پژوهش و رهنمودهای این شهدای والامقام به‌عنوان افرادی که دست از تعلقات دنیوی شسته‌اند و با قلبی سرشار از ارادت نسبت به خداوند باری‌تعالی در جبهه‌های جنگ حق علیه باطل شرکت کرده و علاوه بر پیروزی بر دشمنان بیرونی، در جنگ با نفس اماره نیز پیروز شدند، موجبات سعادت دنیوی و اخروی تمامی اقشار جامعه به‌ویژه دانشجویان این مرزوبوم را رقم خواهد زد.

جدول ۱. اطلاعات مربوط به شهدا

ردیف	نام و نام خانوادگی شهید	نام پدر	تاریخ تولد	تاریخ شهادت	محل شهادت
۱	نعمت اسماعیلی	اسماعیل	۱۳۴۵/۰۳/۱۲	۱۳۶۴/۱۱/۲۱	جزیره بوارین عراق
۲	سید محمد خاکساری مقدم	سید حسین	۱۳۴۵/۰۲/۲۲	۱۳۶۴/۱۱/۲۱	ام الرصاص
۳	علی اکبر اسماعیلی	محمد اسماعیل	۱۳۴۴/۰۱/۱۰	۱۳۶۵/۱۱/۰۶	شلمچه، کربلای ۵
۴	حبیب کامل برون	برات	۱۳۴۳/۱۱/۲۸	۱۳۶۴/۱۱/۲۶	فاو، والفجر ۸
۵	سید عباس مظلوم	سید محمد	۱۳۴۷/۰۸/۰۷	۱۳۶۶/۱۱/۰۳	ماووت
۶	محمدناصر ناصری	عباس	۱۳۴۴/۱۲/۲۷	۱۳۶۵/۱۰/۰۴	شلمچه
۷	غلامحسین ایمانی	مصطفی	۱۳۴۲/۱۱/۰۳	۱۳۶۴/۱۱/۲۱	جزیره بوارین، والفجر ۸
۸	محمدرضا باباسلطانی	حسن	۱۳۴۴/۰۷/۰۸	۱۳۶۴/۱۱/۲۱	جزیره بوارین
۹	مسعود اکبری	محمدحسین	۱۳۴۶/۰۴/۱۸	۱۳۶۵/۱۰/۲۶	پاسگاه زید
۱۰	محمدحسین مرادی	حسن علی	۱۳۴۲/۰۳/۰۱	۱۳۶۵/۰۱/۱۵	عملیات والفجر ۸
۱۱	خسرو سکندری	اسکندر	۱۳۴۹/۰۱/۲۲	۱۳۶۵/۱۲/۱۲	حمیده
۱۲	عباس محمدی	محمد	۱۳۴۵/۰۳/۱۰	۱۳۶۵/۱۰/۲۶	شلمچه

مبانی نظری و ادبیات پژوهش

مبانی نظری

جنگ و نزاع همواره در طول تاریخ بشر به شکل‌های مختلف وجود داشته و جوامع بشری از آغاز تأسیس تاکنون، بر اساس پیشرفت و تغییر شکل ابزار جنگی به استفاده از آن برای پیشبرد اهداف خود، به‌منظور دستیابی به منافع روی می‌آوردند (حاجتی، ۱۴۰۰: ۶). هیچ دوره‌ای از تاریخ را نمی‌توان یافت که در آن اثری از خشونت و جنگ نباشد و شاید به این دلیل است که به باور بسیاری از دانشمندان، صلح حالتی موقتی دارد و حال آنکه جنگ امری دائمی و همیشگی است (ازقندی و روشن‌دل، ۱۳۹۲: ۳۶). از سوی دیگر در مکتب اسلام «جهاد» یک عبادت به شمار می‌رود و به خاطر صبغه عبادی، شرط اخلاص دارد. اخلاصی از شرکت‌ها به غیر امر حق، خواه توجه به دنیا و غنائم باشد و با توجه به هوی‌ها و هوس‌ها و چشم‌ها و زبان‌های مردم؛ و همچنین شرط اخلاص باعث می‌شود که شرکت‌ها و تعلق‌ها، مانع ارزش جهاد و مزاحم مقبولیت آن باشند (شجاعی باصیری، ۱۳۸۵: ۲۶). شهید واژه‌ای است که در دین اسلام قداست و ارزش والایی دارد. در قرآن کریم، بسیار در خصوص شهید و جهاد سخن رفته تا آنجا که شهدا را کسانی دانسته که زنده‌اند و در پیشگاه خدا روزی داده می‌شوند. قرآن کریم شهیدان را کشته‌شدگان در راه خدا می‌داند که از جان خود می‌گذرند و برای رضای او خود را به صفوف دشمن می‌زنند (حسینی، ۱۳۸۶: ۳).

جوانان که برای دفاع از وطن و ارزش‌های انقلاب به جبهه‌های جنگی می‌رفتند و به مقام شهادت نائل می‌شدند، پیام‌ها و دیدگاه‌های خود دربارهٔ دین، انقلاب، رهبر، توسل به ائمه و پیروی از رفتار و منش آن بزرگان و ... را در قالب وصیت‌نامه به مردم ابلاغ می‌کردند. محتوای این وصیت‌نامه‌ها که می‌توان آن‌ها را در دسته ادبیات پایداری قرار داد، مواد اصلی تحلیل در این پژوهش است (فروغزاده و سلطانی، ۱۳۹۷: ۴). در بین انبوه وصایای به‌جامانده از شهدا موضوعات مختلف عبادی، سیاسی و غیره از قبیل نماز و عبادات الهی، توصیه به انجام سایر فرایض دینی، نكوهش دنیاگرایی، اخلاص و تقوا، دعوت بازماندگان به صبر و اطاعت از امر امام و انجام وظیفه دینی به‌عنوان هدف رزمندگان از رفتن به جبهه، توصیه به دفاع از اسلام و قرآن و پشتیبانی از

ولایت فقیه به‌طور چشم‌گیری دیده می‌شود (دارایی اصلانی، ۱۳۹۹: ۵).

پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه مطالعات انجام‌شده در خصوص بررسی و تحلیل وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجو و همچنین شهدای دانشجو معلم نشان می‌دهد که تحقیقات و پژوهش‌های محدودی در این زمینه انجام شده است. در جدول زیر، به مواردی از پژوهش‌های صورت گرفته در خصوص وصیت‌نامه‌های شهدای معلم و دانشجو در دفاع مقدس اشاره می‌کنیم.

جدول ۲. بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط صورت گرفته در خصوص تحلیل وصیت‌نامه‌های

شهدای دفاع مقدس

مهم‌ترین یافته‌ها	عنوان و سال	نویسندگان	ردیف
در وصیت‌نامه‌های شهدا به مبانی مختلف فلسفی شامل هستی‌شناسی (تصویر روشنی از خداوند و هستی، تعلق هستی به خداوند و تقابل حق و باطل)، انسان‌شناسی (آزادی، اراده، شناساگر بودن، مسئولیت‌پذیری، پاک‌سرشت بودن)، شناخت‌شناسی (شناخت، وحی، کاریزما و عقل) و ارزش‌شناسی (ارزش‌های عبادی و اخلاقی) اشاره شده است.	کشف مبانی فلسفی آموزه‌های تربیتی وصیت‌نامه شهدای دانشجوی دوران دفاع مقدس (۱۳۹۸)	نظری و همکاران	۱
مؤلفه‌های: ایمان و توکل به خدا، اخلاص، مقابله با استحاله و دگرگونی فرهنگی و اخلاقی در جامعه توسط دشمنان، ایثار و فداکاری، صبر و شکیبایی، خودسازی معنوی و اخلاقی، همدلی و اتحاد، ظلم و استکبارستیزی، خیرخواهی، حفظ و اشاعه روحیه انقلابی، شجاعت و دلاوری، عزت و اقتدار ملی، خودباوری و اعتمادبه‌نفس،	تحلیل مؤلفه‌های معنویت و اخلاق در وصیت‌نامه شهدای فرهنگی استان ایلام مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (۱۴۰۰)	میرزایی	۲

<p>وفاداری و استقامت و درنهایت جوانمردی، بیشترین تأکید را برحسب فراوانی، در وصیت‌نامه شهدای فرهنگی داشتند.</p>			
<p>حضور در یادمان‌ها، شرکت در یادواره، مطالعه وصیت‌نامه‌ها، ارتباط با یادمان‌های شهدا، منجر به تقویت مؤلفه‌های خداباوری از قبیل امیدواری به فضل خدا، احساس نزدیک‌تر شدن به خدا، حس بندگی بیشتر و تقویت مؤلفه‌های ایمان و دوری از گناهان می‌شود.</p>	<p>نقش یادمان‌های شهدا بر ارتقای اعتقادات در جامعه (۱۴۰۰)</p>	<p>ابراهیمی، رشیدی آل هاشم و نورا</p>	<p>۳</p>
<p>عواملی همچون جهاد و شهادت، پشتیبانی از ولایت‌فقیه، طلب حلالیت، طلب شهادت، سفارش به نماز، عدم توبه و گناه، احترام به پدر و مادر، رعایت حجاب و خدمت به اسلام و محرومان از جمله تأکیدات و سفارش‌های آن شهیدان والامقام است.</p>	<p>تحلیل اسناد جنگ تحمیلی؛ مطالعه موردی وصیت‌نامه ۳۲ نفر از شهدای اطلاعات عملیات سپاه سیدالشهدا (ع) استان تهران (۱۴۰۰)</p>	<p>بهرامیان</p>	<p>۴</p>
<p>بیشترین تأکید شهدا بر ارزش‌های اجتماعی و کمترین میزان اهمیت، مربوط به ارزش‌های اقتصادی است.</p>	<p>ارزش‌های انقلاب اسلامی ایران در آینه شهدای جنگ تحمیلی (مطالعه موردی وصیت‌نامه شهدای استان ایلام) (۱۳۹۹)</p>	<p>محمدیان، عظیمی دولت‌آبادی و عسگری</p>	<p>۵</p>
<p>دیدگاه تربیتی شهدا بسیار نزدیک به آموزه‌های تربیتی اسلام و هدفمند و سازنده است.</p>	<p>بررسی دیدگاه تربیتی شهدای جنگ تحمیلی استان کرمانشاه به استناد وصیت‌نامه آن‌ها (۱۳۹۵)</p>	<p>امیریان و اعتمادزاده</p>	<p>۶</p>
<p>تحلیل محتوای وصیت‌نامه شهدا در خصوص تأکید بر توسل به ائمه نشان می‌دهد بعد از نام و یاد خداوند، امام حسین (ع) نزدیک‌ترین معصوم به شهیدان بوده که علاوه بر نقش الگو و مرجع شهیدان در مبارزه علیه کفار، در ترغیب رزمندگان به شهادت‌طلبی و نیز تسلی</p>	<p>تحلیل محتوای وصیت‌نامه‌های شهدا (با تأکید بر مفاهیم الگو و توسل به ائمه) (۱۳۹۷)</p>	<p>فروغ زاده و سلطانی</p>	<p>۷</p>

<p>بخشی به خانواده‌های شهیدان تعیین کننده بوده و در راهنمایی خانواده و جوانان از منظر شهیدان، سهم قابل توجهی داشته است. علاوه بر ایشان، امام زمان (عج)، امام علی (ع)، حضرت فاطمه (س) و حضرت رضا (ع) از جمله معصومین، همچنین حضرت زینب (س) از دیگر بزرگوارانی بوده‌اند که شهیدان ارتباط قلبی محکمی با آنان داشته‌اند و همواره پیروی از آن‌ها را به دیگران توصیه نموده‌اند.</p>			
<p>در نتیجه تحلیل وصیت‌نامه سرداران شهید، هشت دال گفتمانی استخراج شد که عبارت‌اند از جهاد به‌مثابه آزمونی برای تقرب الهی، زنده نگه داشتن دین اسلام و زمینه‌سازی برای ظهور حضرت مهدی موعود (عج)، وحدت حول اطاعت از ولایت فقیه، عقلانیت و معنویت، تأکید بر حق‌الله و حق‌الناس، شهادت‌طلبی و یاد امام حسین (ع)، استکبارستیزی، مسجد؛ به‌عنوان پایگاه فکری و نظامی.</p>	<p>تحلیل گفتمان وصیت‌نامه سرداران شهید شهرستان خلیخال (۱۳۹۷)</p>	<p>صبوری کزج و صبوری کزج</p>	<p>۸</p>

- تعریف مفاهیم و اصطلاحات

وصیت‌نامه شهدا: برگه‌هایی هستند که شهدا قبل از آنکه به درجه رفیع شهادت نائل شوند، وصیت خود را ثبت می‌کردند تا برای بازماندگان وصیت آن‌ها منتقل شود.

شهدای تربیت معلم: دانشجوی معلمانی هستند که در زمان تحصیل در تربیت معلم، به جبهه اعزام شدند و در دوران هشت سال دفاع مقدس، شهید شده‌اند.

- ادبیات تحقیق

دفاع مقدس: مجموع مجاهدت‌ها، حماسه‌ها، پایمردی‌هایی که ملت مسلمان ایران در طول

هشت سال جنگ تحمیلی در مقابل تهاجم رژیم بعث عراق انجام داده و در این امتحان الهی، سربلند بیرون آمدند (خشت‌زر، ۱۴۰۱: ۲). در همین راستا، جنگ رژیم بعثی عراق با جمهوری اسلامی ایران یکی از مهم‌ترین جنگ‌های دوره معاصر در جهان است. به دلیل دخالت و پشتیبانی قدرت‌های بزرگ و برخی از رژیم‌های عربی منطقه خلیج فارس از رژیم بعثی عراق از روزهای آغازین جنگ، ماهیت بین‌المللی این جنگ به مراتب از بسیاری از جنگ‌های کشورهای جهان بیشتر بوده است (جمالی، ۱۳۹۴: ۳). جنگ تحمیلی در روز جمعه ۳۱ شهریور سال ۱۳۵۹ هجری شمسی از سوی ارتش رژیم بعثی عراق با حمله سراسری نیروهای هوایی زمینی و دریایی آن کشور به خاک ایران آغاز گردید (علایی، ۱۳۹۱: ۳۳) و در نهایت نیز پس از گذشت ۸ سال از شروع جنگ با پذیرش قطعنامه ۵۹۸ شورای امنیت سازمان ملل متحد در سال ۱۳۶۷، خاتمه یافت (علامتی، ۱۴۰۰: ۳).

نقش دانشجویان در دفاع مقدس: یکی از حوزه‌های تأثیرگذار در دوران هشت سال دفاع مقدس، دانشگاه و نقش آفرینی و بالندگی عنصر دانشجو بوده است. حضور دانشجویان در جبهه‌ها در قالب نیروهای داوطلب، روحیه مضاعفی در نیروهای نظامی برای مقاومت در برابر تجاوز دشمن ایجاد کرد. بسیاری از دانشجویان از دانشگاه‌های مختلف و همچنین مراکز تربیت-معلم در کنار یکدیگر به دفاع از میهن خود پرداختند (سلیمی، صدری و میزبانی، ۱۳۸۳: ۵۳). طبیعی است که حضور دانشجو و اقشار دانشگاهی در عرصه نبرد مستقیم با دشمن بعثی و نیز خلاقیت‌های آنان در مدیریت همه‌جانبه جنگ، تأثیر بسزایی در ناکارآمد ساختن ارتش تادندان مسلح عراق و حامیان آن بر جای گذاشت و نتیجه این پیوند مقدس (همراهی بخش‌های عملیاتی و رزمی با مراکز علمی و دانشگاهی) این بود که سرانجام برای اولین بار ایران از یک نبرد طولانی و نابرابر سرفراز بیرون آمد؛ بدون این که حتی یک وجب از سرزمینش در دست نیروهای دشمن باقی‌مانده باشد (زنگوئی، ۱۳۹۱: ۴).

اهمیت ترویج ارزش‌های دفاع مقدس: لزوم آشنایی نسل جدید با دستاوردهای ملی، اسلامی و انقلابی و در بطن آن دفاع مقدس، اهمیت قابل‌توجهی در فرآیند حفظ و نشر دستاوردهای انقلاب اسلامی و همچنین هشت سال دفاع مقدس دارد. آشناسازی دانش‌آموزان با گنجینه‌های دفاع مقدس به‌ویژه ابعاد شخصیتی و رفتاری شهدا و ایثارگران و ایجاد آگاهی و تغییر

باورها و ارزش‌ها در آینده شهروندان، ضرورت فراوانی دارد. بازتاب شناخت عمیق از شهدا و رزمندگان، جامعه را با روحیه از خودگذشتگی آشنا می‌کند و باعث تداوم دینی و ملی جامعه اسلامی- ایرانی و ارزش‌های انقلاب می‌کند. همچنین با معرفی و شناساندن کامل ابعاد وجودی شهدا و ایثارگران و فلسفه و ماهیت دفاع مقدس، افزون بر شبهه زدایی و الگودهی مناسب به نوجوانان و جوانان، زمینه رشد و گسترش فرهنگ ایثار و دفاع از سرزمین را در جامعه فراهم می‌کند (سلیمان‌پور عمران و همکاران، ۱۳۹۸: ۲).

روش پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت تحقیق، تحقیق توصیفی-تحلیلی است و در آن از روش تحلیل محتوا و بررسی اسنادی استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه تحقیق شامل وصیت‌نامه‌های شهدای تربیت معلم خراسان جنوبی است. از میان وصیت‌نامه‌ها، ۱۲ وصیت‌نامه مورد مطالعه قرار گرفت؛ به طوری که بعد از تحلیل ۱۲ وصیت‌نامه کد جدیدی استخراج نشد و یافته‌ها به اشباع نظری رسید. واحد تحلیل متن وصیت‌نامه شهدای تربیت معلم بود.

برای تفسیر و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل توصیفی بهره‌گیری شده است. در این پژوهش تحلیل محتوای اسناد به روش گال و همکاران^۱ در پنج مرحله انجام شد. در مرحله اول اسناد یاد شده مورد مطالعه دقیق قرار گرفت و تمام گزاره‌هایی که انتظار می‌رفت بتوان از آن کدهای معناداری به دست آید، استخراج شد. در مرحله دوم، روش مقوله‌بندی مناسب انتخاب و سعی شد تا هر مقوله نماینده یک متغیر مجزا باشد که اهداف پژوهش مربوط است. در مرحله سوم هر یک از گزاره‌های جمع‌آوری شده برای قرار گرفتن در هر یک از مقوله‌ها نشانه‌گذاری شدند؛ به عبارت دیگر، هر یک از گزاره‌های استخراج شده از وصیت‌نامه مورد بررسی قرار گرفت تا مشخص شود آیا پدیده توصیف شده در آن، در یکی از مقوله‌های مورد نظر جای می‌گیرد یا خیر. در مرحله چهارم مقوله‌بندی با روش کدگذاری باز و کدگذاری محوری انجام شد. کدگذاری باز تمام داده‌ها، بدون اینکه هیچ اولویتی بین داده‌ها در نظر گرفته شود، تحلیل و در چندین مقوله دسته‌بندی شدند و در کدگذاری محوری، چندین مقوله اصلی که بتوان سایر مقوله‌ها را از درون

آن استخراج کرد، انتخاب و تحلیل وصیت‌نامه‌ها در قالب مقوله‌ها (مضامین اصلی) تدوین شدند. در نهایت مرحله آخر داده‌ها پردازش و نتایج تفسیر شدند. به منظور اطمینان‌بخشی به داده‌ها در فرآیند تجزیه و تحلیل داده‌ها از بازبینی اعضا و توافق بین آن‌ها استفاده شد، به طوری که وصیت‌نامه‌های تحلیل شده در اختیار ۲ نفر از افرادی که در حوزه پژوهش دفاع مقدس تجربه داشتند، قرار گرفتند و سپس میزان همخوانی کدهای استخراج افراد مورد بررسی قرار گرفت و تغییرات مدنظر صورت انجام شد.

یافته‌های پژوهش و تحلیل

تجزیه و تحلیل اطلاعات به عنوان فرآیندی از روش علمی یکی از پایه‌های اساسی و اصلی هر پژوهش است. با توجه به هدف پژوهش وصیت‌نامه شهدای تربیت‌معلم استان خراسان جنوبی مورد بررسی قرار گرفت. متن وصیت‌نامه‌ها و مضامین استخراج شده از آن در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳. مضامین فرعی استخراج شده به همراه متن وصیت‌نامه شهدا

وصیت‌نامه کد ۱	
مضامین فرعی	متن
تنها قرار ندادن رهبری، امام قلب رزمندگان	پشتیبان ولایت فقیه باشید و امام عزیز را تنها نگذارید. چون امام قلب من است
حضور در مسجد در ایام محرم، حضور مستمر در مسجد	چرا در شب‌های جمعه در مسجد حاضر نمی‌شوید بخصوص روحانیت. آیا اگر آدمی یک ساعت الی سه ساعت را در خانه خدا راز و نیاز کند بهتر است یا در خانه بماند و شب جمعه را در خانه یا غیبت کند یا خود را با بازی‌های سرگرمی سرگرم کند؟ آیا باید شخصی که همسایه مسجد است به جای رفتن به مسجد در شب جمعه به شب‌نشینی برود؟ آیا این معصیت نیست شب‌هایی که در تاسوعا و عاشوراها در مسجدها و محفل‌ها حضور ندارید؟
آمادگی در برابر کفار، خودسازی و تهذیب نفس	آن‌هایی هم که تاکنون موفق نشده‌اند خودشان را با خط امام و اسلام سازگاری دهند هر چه زودتر به خودسازی خودشان بپردازند و خودشان را برای مقابله با کفار آماده کنند و اگر نه شیطان بر آن‌ها مسلط خواهد شد و در

بررسی و تحلیل وصیت‌نامه شهدای تربیت معلم خراسان جنوبی: مطالعه کیفی

	ناآگاهی و غفلت خواهند ماند. برادران خودسازی و تهذیب نفس را سرمنشأ زندگی تان قرار دهید و صابر باشید.
خوشنودی پدر و مادر پیش ائمه و اهل بیت، درخواست بیخشن از پدر و مادر	مادرم از تو تقاضا دارم که شیر خود را بر من حلال کن؛ که در پیش زینب (س) و زهرا (س) سربلند خواهی بود؛ و پدرم زحماتی که برایم کشیده‌ای بر من بیخشا چون نتوانستم آن را جبران کنم.
گریه کردن برای امام حسین (ع)، فراموش نکردن یتیمان	بعد از من اگر اشکی ریخته شد، برای حسین (ع) ریخته شود. یتیمان را فراموش نکنید.
وصیت‌نامه کد ۲	
حفظ استقلال کشور، بریدن از تجملات دنیا، مقدس بودن شغل معلمی	ای دانشجویان عزیز و ای برادران ارجمند، شما که معلمان آینده‌نه‌چندان دور نونهالان انقلاب هستید به هوش باشید که اساس هر کشور فرهنگ آن است و به قول امام عزیزمان این معلمان هستند که می‌توانند استقلال کشور را حفظ کنند. شما که از تمام تجملات دنیا بریده و به شغل مقدس معلمی روی آورده‌اید.
وصیت‌نامه کد ۳	
دعا برای طول عمر امام	می‌خواهم که اگر از من بدی مشاهده کرده‌اند بدل نگیرند و مرا بیخشنند و در خاتمه همگی دعا به جان رهبر کنید.
حفظ حجاب اسلامی، رعایت مسائل اسلامی	ای خواهرانم؛ شما بعد از من مسئولیتی سنگین دارید و آن حفظ حجاب اسلامی است و در رعایت مسائل اسلامی بکوشید.
وصیت‌نامه کد ۴	
تنها قرار ندادن رهبری، خنثی کردن توطئه دشمن	اگرچه ملت شریف و مسلمان ایران از این حد فراتر رفته تا من برای آن‌ها پیام بفرستم ولی چند نکته را باید یادآوری کنم و نخستین حرف من این است که ای ملت مسلمان و قهرمان هرگز فرزند زهرا یعنی رهبر کبیر انقلاب را تنها نگذارید و هرگونه توطئه دشمن را به خاطر حضور در صحنه خنثی نموده و آبروی دشمن او را برده‌اید.
وصیت‌نامه کد ۵	
پشتیبانی از ولایت	از ملت شهیدپرور می‌خواهم که پشتیبان ولایت فقیه باشید.
خنثی کردن توطئه دشمن، شهادت جوانان در راه اسلام و ائمه، ادای دین به اسلام	جهان خواران شرق و غرب علیه اسلام عزیز توطئه می‌چینند و هرروز پیکر پاک جوان‌هایی برای عشق به اسلام و ائمه بر زمین می‌افتد. شما هم تا دیر نشده به جبهه بیایید که امروز اسلام به وجود شما احتیاج دارد.

خبردار بودن از احوال پدر و مادر، تنها نگذاشتن پدر و مادر	در آخر از اقوام و خویشان می‌خواهم که پدر و مادرم را تنها نگذارند و سعی کنند همیشه از حال و احوال آن‌ها باخبر باشند.
حضور مستمر در مسجد، انجام مراسمات در مسجد	سخن را خلاصه می‌کنم و دیگر بار تذکر می‌دهم در راهپیمایی‌ها در دعاها در جلسه‌هایی که به‌عنوان مختلف گرفته می‌شود، شرکت فعالانه داشته باشید و در مسجد حضور مستمر داشته باشید.
اخلاق‌مداری	سخن کوتاه با برادرم دارم و آن اینکه برادرم اخلاقت نمونه باشد.
وصیت‌نامه کد ۶	
اقامه عدل اسلامی، اجرای احکام قرآن مجید، زیستن با استقلال و آزادی، کوتاه کردن دست جنایتکاران ابرقدرت	همانا ملتی که برای اقامه عدل اسلامی و اجرای احکام قرآن مجید و کوتاه کردن دست جنایتکاران ابرقدرت و زیستن با استقلال و آزادی نموده است خود را برای کشته شدن و فدا کردن جان خود آماده می‌کند؛ مگر شهادت اثری نیست که از موالیان ما که حیات را عقیده و جهاد می‌دانستند و در راه مکتب پرافتخار اسلام با خون خود و جوانان عزیز خود از آن پاسداری می‌کردند به ملت ما نرسیده است؟
ضرورت حفظ حجاب، حفظ حجاب مشتم محکمی بر دهان دشمنان	همین‌طور از تمام خواهران عاجزانه می‌خواهم که با حفظ حجاب خود مشتم محکمی به دهان دشمنان اسلام بزنند.
وصیت‌نامه کد ۷	
تربیت نسل آینده و بدرد بخور توسط دانشجو معلمان، مسئولیت بزرگ معلمی	از کلیه استادانم و برادران تربیت‌معلم می‌خواهم که مرا ببخشند و بر من حقیر خرده نگیرند و شما برادران تربیت‌معلم که مسئولیت بزرگی بر عهده دارید باید همچون شمع بسوزید و این فرزندان انقلاب را چنان تربیت کنید که برای نسل‌های آینده به درد بخورند چرا که آن‌ها برای زمانی دیگر آفریده شده‌اند.
تحقیر نکردن فعالان جامعه و انقلاب، نزدن حرف‌های ناامیدکننده، یاری کردن همدیگر در کارها، تنهایی عامل انجام ندادن کار	اگر شخصی می‌خواهد یک فعالیتی که به صلاح جامعه و انقلاب است انجام دهد، او را مورد تحقیر قرار ندهید و او را دلسرد نکرده بلکه خود هم با وی کمک کنید و از حرف‌های یأس که کاری انجام نمی‌شود نزنید. گفتم و همیشه بدانید که هیچ‌وقت شخصی تنها نمی‌تواند کاری انجام دهد و احتیاج به یک همراه و کسی که او را یاری کند دارد.
حفظ وحدت و جلوگیری از تفرقه	ملت همه با هم متحد باشید یکدیگر را نکوبید.
وصیت‌نامه کد ۸	
رعایت حجاب، رعایت عفت اسلامی، الگو قرار دادن حضرت زینب	شما خواهرانم از سنگر خودتان حفاظت کنید و نگذارید که به اسلام لطمه‌ای وارد شود و حجاب و عفت اسلامی را کاملاً رعایت کنید و بعد از

بررسی و تحلیل وصیت‌نامه شهدای تربیت معلم خراسان جنوبی: مطالعه کیفی

شهادت‌م زینب وار عمل کنید و پیام شهدان را به دیگران برسانید.	(س)، انتقال پیام شهدان
وصیت‌نامه کد ۹	
برادران و خواهران از نایب به حق آقا امام زمان (عج) رهبر کبیر انقلاب اسلامی و روحانیت مبارز همیشه در صحنه و همچنین از دولت محبوب و زحمتکش حمایت کنید.	امام نایب به حق امام زمان
مساجد را خالی نکنید که همانا سنگرهای مستحکم این انقلاب است و تا به حال هیچ قدرتی نتوانسته است این دژهای محکم را از بین ببرد.	خالی نکردن مسجد، مسجد دژ مستحکم انقلاب، مسجد حافظ در برابر دشمنان
چرا که اگر کسی شهید نشود ملت به خود نمی‌آید. امیدوارم که با ریختن خون ناقابل‌م شما را بیدار کنم.	بیدار شدن مردم
اما ای دانشجویان عزیز شما که رهبران فرهنگی جامعه هستید، سعی کنید جامعه را خوب رهبری کرده و الگوی اجتماع باشید که اگر خدای نخواست شما منحرف شوید کشور منحرف خواهد شد. پس سعی کنید در مسیر الهی حرکت کرده که شما به منزله ریل‌های یک قطار می‌باشید.	رهبران فرهنگی جامعه، الگوی اجتماع، رهبری جامعه، حرکت در مسیر الهی
وصیت‌نامه کد ۱۰	
به حق عاشق خدا هستید و تو ای جوان نکند که در رختخواب ذلت بمیری که حسین (ع) در میدان نبرد شهید شد و مبادا در غفلت بمیری که علی در محراب عبادت شهید شد و مبادا در حال بی‌تفاوتی بمیری که علی‌اکبر حسین در راه حسین و با هدف شهید شد؛ و ای مادران مبادا از رفتن فرزندان‌تان به جبهه جلوگیری کنید که فردا در محضر خدا نمی‌توانید جواب زینب را بدهید که تحمل ۷۲ تن شهید را کرد.	جلوگیری نکردن از رفتن به جبهه به حرمت حضرت زینب (س)
وصیت‌نامه کد ۱۱	
هدفم شهادت نیست بلکه احیای دین توست. هدفم کشتن و کشته شدن است.	ادای دین به اسلام
وصیت‌نامه کد ۱۲	
سخنی که در ابتدا با شما دارم گر چه لایق آن نیستم این است که در صحنه باشید و از اوامر امام پیروی کنید.	پیروی از رهبری
از جمله مسائلی که امروزه در جامعه ما مطرح است، مسئله انجمن حجّتیّه و محترکان می‌باشد. به این افراد باید بگوییم که بدانید و آگاه باشید که	مسئله انجمن حجّتیّه و محترکان، پیروزی و قدرتمندی جمهوری

اسلامی	<p>آن‌هایی که از پنجاه سال پیش ریشه‌دار بودند نتوانستند هیچ کاری بکنند شما که حالتان مشخص است و جمهوری اسلامی این قدرت را دارد که هر لحظه که بخواهد به حساب شما رسیدگی کند ولی این فرصتی است که به شما داده شده و هنوز که دیر نشده به دامن اسلام برگردید و دست از این کارهایتان بردارید، چون شما با این کارهایتان، اهداف کفار را برآورده می‌سازید، هر چند که هیچ کاری نمی‌توانید بکنید.</p>
--------	---

در تحقیق حاضر مضامین اصلی و فرعی متناسب با داده‌ها بعد از تجزیه و تحلیل به روش گال و همکاران استخراج و در جدول ذیل ارائه شده است. به طوری که داده‌های استخراج شده از وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجو تربیت معلم در ۸ مضمون اصلی دسته‌بندی شد.

جدول ۴. مضامین اصلی و فرعی استخراج شده از متن وصیت‌نامه‌ها

مضامین اصلی	مضامین فرعی
نگاه شهدا به امام خمینی (ره)	پیروی از رهبری، امام نایب به حق امام زمان، رهبری عامل اتحاد، تنها قرار ندادن رهبری، امام قلب رزمندگان و مردم، دعا برای طول عمر امام.
فلسفه حضور در جبهه	پشتیبانی از ولایت، ادای دین به اسلام، شهادت جوانان در راه اسلام و ائمه، حرکت در راه خدا و قرآن، بیدار شدن مردم، خدمت به مردم، دفاع از نوامیس اسلام، خنثی کردن توطئه دشمن، شهادت در راه خدا، اقامه عدل اسلامی، اجرای احکام قرآن مجید، زیستن با استقلال و آزادی، کوتاه کردن دست جنایتکاران ابرقدرت.
اهمیت دادن به مسجد و مراسمات	اهمیت خداشناسی، حضور مستمر در مسجد، انجام مراسمات در مسجد، قرآن خواندن، دعا برای پیروزی رزمندگان، حضور در راهپیمایی‌ها، حضور در مسجد در ایام محرم، خالی نکردن مسجد، مسجد دژ مستحکم انقلاب، مسجد حافظ در برابر دشمنان.
رسالت دانشجو معلمان	ایفای نقش تعلیم و تربیت، اخلاق نیکو، خوب درس خواندن، رهبری جامعه، خوب درس دادن به دانش

وصیت شهدا
تربیت معلم

آموزان، تربیت نسل آینده و بدرد بخور توسط دانشجو
معلمان، خودسازی به‌مثابه دگرسازی، حفظ استقلال
کشور، بریدن از تجملات دنیا، مقدس بودن شغل معلمی،
مسئولیت بزرگ معلمی، اخلاق‌مداری، رهبران فرهنگی
جامعه، الگوی اجتماع، رهبری جامعه، حرکت در مسیر
الهی.

حفظ وحدت و جلوگیری از تفرقه، یاری کردن دین
اسلام، خودسازی و تهذیب نفس، مسئله انجمن حججیه و
محتکران، تحقیر نکردن فعالان جامعه و انقلاب، زدن
حرف‌های ناامیدکننده، یاری کردن همدیگر در کارها،
تنهایی عامل انجام ندادن کار، پیروزی و قدرتمندی
جمهوری اسلامی. آمادگی در برابر کفار.

رهنمود برای مردم

احترام به پدر و مادر، تنها نگذاشتن پدر و مادر،
مادر نور چشم، ادا نکردن حق فرزندی، خوشنودی پدر و
مادر پیش ائمه و اهل‌بیت، امانت فرزندان پیش
خانواده‌ها، پدر و مادر چشم شهید، درخواست بیخوشش
از پدر و مادر، خبردار بودن از احوال پدر و مادر.

حرمت پدر و مادر

حضور در مراسم عاشورا و تاسوعا، گریه برای امام
حسین (ع)، گریه برای اصحاب امام حسین (ع)، انتقال
فرهنگ عاشورا، معرفی رشادت‌های امام حسین (ع)،
مظلومیت حضرت زینب (س)، جلوگیری نکردن از رفتن
به جبهه به حرمت حضرت زینب (س).

انتقال فرهنگ عاشورایی

رعایت حجاب، رعایت مسائل اسلامی و شرعی، دادن
خیرات و صدقه، فراموش نکردن یتیمان، الگو قرار دادن
حضرت زینب (س)، صبور بودن، حفظ حجاب در ادامه
راه شهدا، حفظ حجاب مشیت محکمی بردهان دشمنان،
رعایت عفت اسلامی، انتقال پیام شهیدان.

رعایت حجاب و مسائل
اسلامی

- نگاه شهدا به امام خمینی (ره)

بررسی وصیت‌نامه‌های شهدا نشان می‌دهد که آنان اهمیت و ارزش زیادی برای رهبر خود حضرت امام خمینی (ره) - که ایشان را نایب به حق ولی عصر (عج) می‌دانستند - قائل بودند. در تأیید این یافته پژوهش، نتایج تحقیقات بهرامیان (۱۴۰۰)، صبوری کزج و صبوری کزج (۱۳۹۹) و مقیمی فیروزآباد (۱۳۹۷) نشان می‌دهند که شهدای والامقام هشت سال دفاع مقدس، خود را فرزند ولایت و رهبر خود می‌دانستند، فرمایشات و دستورات امام خود را ارج می‌نهادند و از او اطلاعات می‌کردند. او را عامل وحدت و اتحاد می‌دانستند و برای سلامتی رهبر فرزانه خود دعا می‌کردند. همه این‌ها حکایت از جایگاه والای امام خمینی (ره) نزد شهدای جنگ تحمیلی دارد.

- فلسفه حضور در جبهه

یکی از مضامین استخراج‌شده از وصیت‌نامه شهدا فلسفه حضور در جبهه است. علل و عوامل مختلفی سبب شد تا شهدا حضور در جبهه‌های جنگ برای خود یک تکلیف به حساب آورده و به یاری حق شتابند. در تبیین این یافته پژوهش می‌توان چنین بیان داشت که عوامل انگیزشی همچون اطاعت از دستور خداوند برای یاری حق و جنگ با باطل و احیای دین مبین اسلام، حمایت از ولایت فقیه و پشتیبانی از او، دفاع و پاسداری از انقلاب اسلامی، خدمت به مسلمین و همچنین دفاع از نوامیس، سبب شد تا جوانان زیادی از جمله شهدای تربیت‌معلم به میدان جنگ رفته و خون خود را نثار آزادی، استقلال و مردم این کشور اسلامی نمایند. این یافته با نتایج پژوهش‌های باقری دولت‌آبادی و شاکریان (۱۳۹۸) و خسروی زارگر و بخشی (۱۳۹۶) همخوانی دارد.

- اهمیت دادن به مسجد و مراسمات

یکی از مضامین استخراج‌شده از وصیت‌نامه شهدا، اهمیت دادن به مسجد و مراسمات است. تحلیل و واکاوی وصیت‌نامه‌های شهدا نشان می‌دهد که مسجد و حضور مستمر در مسجد، در نزد آنان جایگاهی والا داشته است. نتایج یافته‌های پژوهشی کریمی، داوری و جمالی (۱۳۹۸) و ربیعی و تمنایی (۱۳۹۲) تأییدکننده یافته پژوهش حاضرند. در تبیین این یافته پژوهش می‌توان این‌گونه اظهار داشت که شهدا در بسیاری از مراسمات دینی شامل دوره‌های قرآن، خواندن دعا برای

پیروزی رزمندگان، روزه گرفتن و راهپیمایی حضور همه‌جانبه و پرشوری داشتند و بر اهمیت این مسائل تأکید و همه را بر انجام این کارها دعوت کرده‌اند. مجموع این اعمال نشان می‌دهد شهدای گران‌قدر دفاع مقدس، برای واجبات و مستحبات دین خود ارزش زیادی قائل بوده‌اند.

- رسالت دانشجومعلمان

تحلیل وصیت‌نامه‌های شهدای تربیت معلم نشان می‌دهد، آنان به همکاران فرهنگی خود که نقش تربیت نسل آینده کشور را به عهده دارند، توجه ویژه‌ای داشته و سفارش‌ها و تأکیدات ارزنده‌ای را در راستای رشد و توسعه فردی و اجتماعی آنان داشته‌اند. در تبیین این یافته پژوهش می‌توان این‌گونه بیان داشت از آنجایی که شهدای تربیت معلم پیش از حضور در جبهه جنگ، مشغول به تحصیل در مراکز تربیت معلم بودند برای همکاران فرهنگی امروز خود سفارشات و توصیه‌های ارزنده‌ای داشته‌اند. از جمله این توصیه‌ها می‌توان به نمونه ادب و اخلاق بودن دانشجومعلم و معلم، پیاده‌سازی احکام الهی توسط معلم، رهبری و هدایت فرهنگی جامعه، توجه به حساسیت جایگاه معلم در کشور و الگوگیری دانش‌آموزان از معلم اشاره کرد. نتایج تحقیق نظری و همکاران (۱۳۹۸) و امیریان (۱۳۹۳) نیز با پژوهش حاضر همخوانی دارد.

- رهنمود برای مردم

یافته بعدی پژوهش، رهنمودهای ارزشمند و سازنده شهدای تربیت معلم برای مردم است. شهدای تربیت معلم علاوه بر همکاران دانشجومعلم و فرهنگی خود، به آحاد مردم جامعه اسلامی نیز توجه ویژه‌ای داشته‌اند و آنان را به خودسازی و تهذیب نفس، نوع‌دوستی، همدلی و متحد بودن با یکدیگر، جنگیدن برای حفظ انقلاب و ارزش‌های آن و پرهیز از ناامیدی فراخوانده‌اند. در تأیید این یافته پژوهش یافته‌های پژوهش‌های دارایی اصلانی (۱۳۹۹) و امیریان (۱۳۹۳) نیز نشان می‌دهند شهدا در وصیت‌نامه‌های خود مردم را به همدلی، محبت و حمایت از یکدیگر دعوت کرده‌اند و آنان را از هرگونه ناامیدی و یأس بر حذر داشته‌اند.

- حرمت پدر و مادر

یکی دیگر از یافته‌های حاصل از تحلیل وصیت‌نامه‌های شهدای تربیت معلم، حرمت پدر و

مادر است. شهدای تربیت معلم نیز همچون سایر شهدای ۸ سال دفاع مقدس، احترام به پدر و مادر خود را لازمه سعادت دانسته و ارزش و جایگاه والایی را برای پدر و مادر خود قائل بودند. در این راستا نتایج پژوهش‌های صدیق اورعی و اصغریور ماسوله (۱۳۹۸) و مقیمی فیروزآباد (۱۳۹۷) حاکی از این است که وصایای شهدا نمایشگر ذهنیت و عواطف شهدا در خصوص مقام والای پدر و مادر است. آنان در وصیت‌نامه‌های خود بارها از زحمات پدر و مادر خود قدردانی کرده و از والدین خود درخواست حلالیت کرده‌اند. شهدا همچنین از پدر و مادر خود برای عدم خدمت به آنان، درخواست عفو و بخشش کرده‌اند. از دید آنان، پدران و مادران نور چشمانشان هستند.

- انتقال فرهنگ عاشورایی

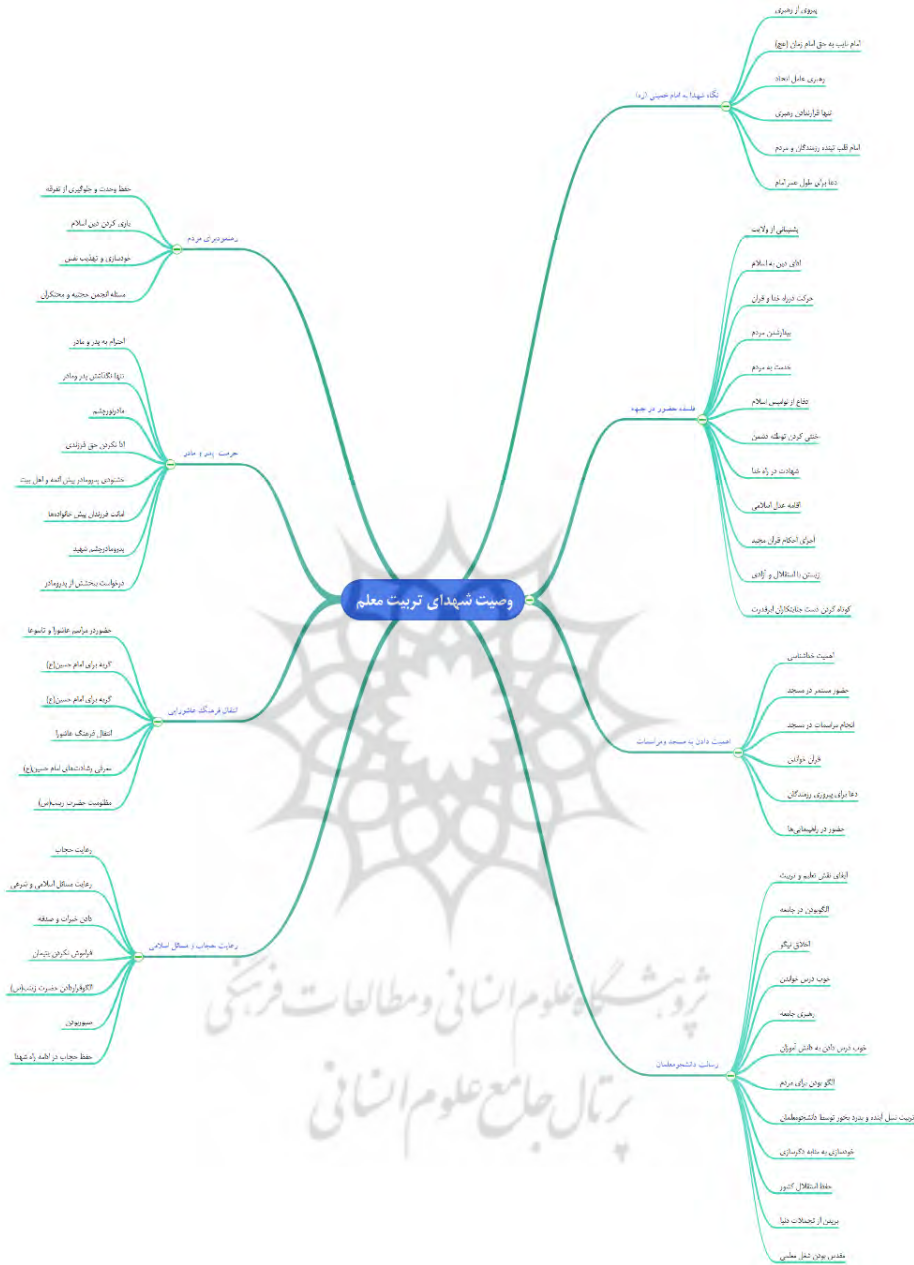
انتقال فرهنگ عاشورایی و الگوگیری از سرور و سالار شهیدان حضرت امام حسین (ع) و قیام حق طلبانه ایشان، آخرین یافته پژوهش حاضر است. مطالعه وصیت‌نامه‌های شهدا نشان می‌دهند آنان واقعه عاشورا را ارج نهاده و امام حسین (ع) را به عنوان الگوی ایثار و شهادت برمی‌شمردند. شهدای تربیت معلم برای مراسم تاسوعا و عاشورای حسینی در مساجد و سنگرهای جنگی، حضور می‌یافتند و از این طریق ضمن عرض ارادت به امام حسین (ع) و شهدای کربلا، بر انتقال فرهنگ عاشورایی و بزرگداشت این ایام تأکید می‌ورزیدند. همچنین نتایج تحقیقات خان‌محمدی و قاضی‌خانی (۱۴۰۰)، حلیمی جلودار (۱۳۹۸)، کریمی، داوری و جمالی (۱۳۹۷)، کاظمی، غفاری هاشجین و کشاورز شکری (۱۳۹۵) و نظری و جعفرنیا (۱۳۸۹)، نشان می‌دهند شهدا در جبهه‌ها، با واقعه کربلا کاملاً هم‌ذات‌پنداری می‌کنند و خودشان را یاران امام حسین (ع) و امام خمینی (ره) را حسین زمان و دشمن خمینی (ره) را یزید تلقی می‌کنند.

- رعایت حجاب و مسائل اسلامی

یافته دیگر پژوهش، رعایت حجاب و مسائل اسلامی است. تحلیل و بررسی وصیت‌نامه‌های شهدای تربیت معلم خراسان جنوبی حاکی از این است که مسائل شرعی و اسلامی شامل خیرات، کمک به هم‌نوعان، صدقه دادن، رعایت دقیق مسائل و احکام اسلامی و توجه به ایتمام و نیازمندان برای آنان ارزش زیادی داشته است و آنان به انجام این مسائل اهتمام ورزیده و سایرین را نیز به

انجام این مسائل دعوت می‌کنند. دیگر مسئله مدنظر آنان، مسئله مهم عفاف و حجاب است. آنان در وصیت‌نامه‌های خود زنان سرزمین اسلامی را به رعایت حجاب و عفاف دعوت می‌کنند و به آنان یادآور می‌شوند که آن‌ها مادران فرزندان و آینده‌سازان این سرزمین‌اند و لذا مسئولیت سنگینی را دارا می‌باشند. از دید شهدا، رعایت حجاب زنان و دختران، مشتمل بر دهان دشمنان اسلام و ایران می‌زند. در همین راستا نتایج تحقیقات کرم پور، عابدی کوشال‌شاه و باصری (۱۴۰۰) و طاهرپور، امیرمظاهری و ساسان (۱۳۹۹) نیز تأییدکننده یافته پژوهش حاضرند.

شکل ۱. تحلیل وصیت‌نامه شهدای تربیت معلم خراسان جنوبی

نتیجه‌گیری

با آغاز جنگ تحمیلی دانشجویان نیز همانند سایر اقشار جامعه در دوران هشت سال دفاع مقدس حضور فعالی داشتند. بررسی و مشاهده شهدای جنگ تحمیلی حاکی از آن است که علاوه بر سربازان و نیروهای نظامی، از میان دانشجویان و قشر تحصیل کرده جامعه نیز افراد زیادی به فیض شهادت نائل شده‌اند. شهدا و دانشجویان شهید را می‌توان از روی آثار آنان شناخت. یکی از آثار ارزشمند و غنی به‌جامانده از شهدا و وصایای آن‌هاست. اکثر قریب به اتفاق مدافعان وطن و از جمله شهدای هشت سال دفاع مقدس، بر اساس آموزه‌های دینی و فرهنگی و همچنین برخورداری از رویکرد تربیتی، برای خود وصیت‌نامه تنظیم می‌نمودند. وصیت‌نامه‌های شهدا مانند هر اثر مکتوب دیگری منبعث از مبانی فکری، فرهنگی و فلسفی آن‌هاست. وصیت‌نامه شهدا گنجینه‌های بسیار ارزشمند برای جامعه و نسل آینده می‌باشد که تحلیل متن وصیت‌نامه‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است تا محتوای ارزشمند وصیت‌نامه شهدا دانشجویان معلم به نسل آینده انتقال داده شود.

در میان شهدای دانشجوی دفاع مقدس، دانشجویانی از مراکز تربیت معلم نیز مشاهده می‌شوند. دانشجویانی که پیش از اعزام به نبردهای حق علیه باطل، در مراکز تربیت معلم مشغول به تحصیل و علم‌آموزی جهت حضور در کلاس درس و سکان‌داری جبهه علمی، آموزشی و پرورشی بودند. تحلیل و واکاوی وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجویان معلم حاکی از این است که ایشان در راستای وظایف تعلیم و تربیت رهنمودهای زیادی را خطاب به همکاران خود مطرح نمودند و همه را تشویق به حضور در جبهه کرده‌اند. شهدا به وظیفه تعلیم و تربیت به‌صورت مکرر توجه داشته‌اند و به همکاران توصیه داشته‌اند که در راستای تربیت نسل آینده کوشا باشند. شهدای تربیت معلم بر موضوعاتی همچون احترام به پدر و مادر و رعایت حجاب و مسائل اسلامی تأکید ویژه‌ای داشتند و خطاب به خواهران بیان داشتند که با رعایت حجاب توسط آن‌ها کشور حفظ می‌شود و می‌بایست همه افراد جامعه مسائل شرعی را رعایت کنند و در انجام مسائل اسلامی اهتمام بورزند.

شهدا در وصیت‌نامه‌های خود امام خمینی (ره) را به‌عنوان امام قلب‌ها معرفی کرده‌اند و به همگان اعلام کردند از پیشوا و رهبری خود پیروی کنید و در جبهه حضور داشته باشید. همچنین

مردم را دعوت به عمل به دستورات و واجبات دینی کرده‌اند و حضور در مساجد و تلاوت قرآن را از مردم درخواست کرده‌اند. آنان همچنین از افراد جامعه اسلامی تقاضا کرده‌اند تا مراسمات مذهبی و دینی را به‌خوبی انجام دهند و با شور و اشتیاق در برگزاری آن‌ها اهتمام ورزند. داشتن شور و شعور حسینی (ع) در مراسمات ایام محرم و حضور فعال در جلسات این ایام نیز از دیگر توصیه‌های ارزنده شهدای دانشجومعلم بوده است. علاوه بر این‌ها نتایج پژوهش حاکی از این است که خدمت به مردم و محرومین و برداشتن قدم‌های استوار در راستای حل مشکلات معیشتی آنان از جمله مسائل و توصیه‌هایی است که شهدای والامقام دانشجومعلم، به آن توجه ویژه‌ای داشته‌اند.

منابع

۱. آزمی، علی (۱۴۰۰). دفاع مقدس و آینده‌پژوهی استحکام ساخت درونی نظام سیاسی در ایران. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱۱ (۴۱)، ۱۴۲-۱۲۳.
۲. ابراهیمی، خدایار؛ رشیدی آل هاشم، سیدرکن الدین؛ نورا، موسی (۱۴۰۰). نقش یادمان‌های شهدا بر ارتقای اعتقادات در جامعه. دو فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۳ (۲)، ۲۶-۱.
۳. ازقندی، علیرضا؛ روشن‌دل، جلیل (۱۳۹۲). مسائل نظامی و استراتژیک معاصر. تهران: سمت.
۴. افشین، جواد (۱۴۰۱). مطالعه نگرش گروه‌های اجتماعی مختلف بر فرهنگ ایثار و شهادت و راهبردهای تقویت آن. دو فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۴ (۱)، ۷۱-۲۱.
۵. امیریان، ابراهیم (۱۳۹۳). تحلیل وصیت‌نامه‌های شهدای استان کرمانشاه با تأکید بر آموزه‌های تربیتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه ملایر، دانشکده علوم انسانی.
۶. امیریان، ابراهیم؛ اعتمادزاده، هدایت‌الله (۱۳۹۵). بررسی دیدگاه تربیتی شهدای جنگ تحمیلی استان کرمانشاه به استناد وصیت‌نامه آن‌ها. پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۶ (۱۴)، ۲۳۵-۱۹۷.
۷. باقری دولت‌آبادی، علی؛ شاکریان، جواد (۱۳۹۸). انگیزه شهدای استان کهگیلویه و بویراحمد برای حضور در جبهه‌ها: تحلیل محتوای وصیت‌نامه شهدا. فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۵ (۱)، ۹۳-۷۱.
۸. بهرامیان، صادق (۱۴۰۰). تحلیل اسناد جنگ تحمیلی؛ مطالعه موردی وصیت‌نامه ۳۲ نفر از شهدای اطلاعات عملیات سپاه سیدالشهدا (ع) استان تهران. مطالعات دولت پژوهی در جمهوری اسلامی ایران، ۷ (۱)، ۹۷-۱۱۳.
۹. پوستین‌چی، زهره (۱۴۰۱). تأثیر متقابل عوامل فرهنگی اجتماعی و دفاع مقدس. فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۸ (۱)، ۱۳۶-۱۱۱.

۱۰. ثمری صفا، جعفر؛ کاظمیان، سمیه؛ پوردل، مژگان؛ سلطانی، مرضیه (۱۴۰۰). نقش دفاع مقدس بر خودکارآمدی جانبازان جنگ تحمیلی شهر اهواز. فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۷(۳)، ۱۶۷-۱۷۹.
۱۱. جمالی، علی (۱۳۹۴). تأثیر دستاوردهای فرهنگی دفاع مقدس بر حفظ و استمرار انقلاب اسلامی. دو فصلنامه علمی-پژوهشی پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی دانشکده علوم انسانی و قدرت نرم دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ۵(۱۱)، ۱۰۰-۶۳.
۱۲. حاجتی، حامد (۱۴۰۰). علل و انگیزه‌های راهبردی رخداد جنگ تحمیلی. دو فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۳(۱)، ۳۷۸-۳۵۱.
۱۳. حسینی، سید حمید (۱۳۸۶). مفهوم‌پردازی آسیب‌شناسی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت. همایش ملی آسیب‌شناسی ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، دانشگاه مازندران.
۱۴. حلیمی جلودار، مصطفی (۱۳۹۸). نقش سبک زندگی دینی خانواده در تربیت جوانان دفاع مقدس. دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۲(۱۶)، ۱۲۰-۱۰۲.
۱۵. خان محمدی، کریم؛ قاضی خانی، خدیجه (۱۴۰۰). بازنمایی سیدالشهدا علیه‌السلام در وصیت‌نامه‌های شهدای دفاع مقدس استان قم. فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات، ۲۲(۵۵)، ۱۹۹-۲۲۲.
۱۶. خسروی زارگر، مسلم؛ بخشی، سمیه (۱۳۹۶). انگیزه سنجی رزمندگان اسلام برای حضور در دفاع مقدس؛ بررسی محتوای وصیت‌نامه‌های شهدا. پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۷(۱۵)، ۲۸-۱.
۱۷. خشت‌زر، بهروز (۱۴۰۱). استان کهگیلویه و بویراحمد در آینه دفاع مقدس. علوم زیست‌محیطی و دانش جغرافیا، ۲(۲)، ۱۲-۱.
۱۸. دارایی اصلانی، علی همت (۱۳۹۹). مضامین عرفانی و جلوه‌های عارفانه در وصایای شهدای دفاع مقدس. فصلنامه مطالعات فرهنگ ایثار، ۱(۴)، ۲۱۲-۲۰۳.
۱۹. ربیعی، علی؛ تمنایی، امیرحسین (۱۳۹۲). تحلیل گفتمان وصیت‌نامه‌ی شهدای جنگ تحمیلی. مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، ۲۰(۲)، ۱۸۶-۱۶۱.

۲۰. رحمانی، غلام عباس؛ هادی طحان، محسن؛ عالیشوندی، اعظم؛ صادقی، الهه (۱۴۰۰). سرمایه‌های اجتماعی و معنوی دفاع مقدس. دو فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۳(۲)، ۲۸۰-۲۴۵.
۲۱. رضازاده کاوری، منیره؛ منصوری، سیما (۱۴۰۰). بازتاب ادبیات عامه خوزستان در شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس. مطالعات دولت پژوهی در جمهوری اسلامی ایران، ۷(۴)، ۶۱-۷۹.
۲۲. زنگویی، امیر (۱۳۹۱). نقش دانشجویان و دانشگاه‌ها در جنگ تحمیلی. نخستین کنگره دانشجویی طب نظامی و مدیریت بهداشت و درمان نیروهای مسلح. (۱۲۷-۱۱۸)
۲۳. سعیدی رضوانی، محمود؛ غلامی، فاطمه (۱۴۰۰). زیست‌نامه شهدا و لایه‌های ذهنی مخاطبان: ربایش‌ها، رانش‌ها، رویش‌ها. فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۹(۵۳)، ۱۶۴-۱۲۳.
۲۴. سلیمان پورعمران، محبوبه؛ حاتم زاده، سهراب؛ یوسفی فر، حسین؛ سیاح، مجتبی (۱۳۹۸). بررسی روش‌ها و میزان آشنایی دانش‌آموزان با ارزش‌های دفاع مقدس مطالعه موردی: شهرستان بجنورد. فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۵(۱)، ۵۱-۳۳.
۲۵. سلیمی، حشمت‌الله؛ صدری، منیژه؛ میزبانی، مهناز (۱۳۸۳). نقش مساجد و دانشگاه‌ها در پیروزی انقلاب اسلامی. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۲۶. سنچولی، احمد؛ مجوری، محمد؛ کلبعلی، شهلا (۱۴۰۱). تجلی مؤلفه شهادت در سه اثر داستانی از راضیه تجار («ستاره من»، «گمان مبر که شعله بمیرد»، «محبوبه صبح»). دو فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۴(۱)، ۲۰-۱.
۲۷. شجاعی باصیری، علیرضا (۱۳۸۹). تحلیل محتوای وصایای شهدای پاسدار و بسیجی استان چهارمحال و بختیاری. دفتر مطالعات و تحقیقات بنیاد شهید و امور ایثارگران چهارمحال و بختیاری.
۲۸. صبوری کزج، پرویز؛ صبوری کزج، جواد (۱۳۹۹). تحلیل گفتمان وصیت‌نامه سرداران شهید شهرستان خلخال. دو فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۲(۲)، ۷۳-۹۵.

۲۹. صدیق اورعی، غلامرضا؛ اصغریور ماسوله، احمدرضا (۱۳۹۸). بررسی ساختار ایدئولوژی انقلاب اسلامی در دهه اول انقلاب با تحلیل محتوای وصایای شهدای جنگ ایران و عراق. علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۶ (۱)، ۱-۲۶.
۳۰. طاهرپور، مالک؛ امیر مظاهری، امیر مسعود؛ ساسان، ودیعه (۱۳۹۹). مقایسه پایبندی به مضامین ارزشی وصیت‌نامه شهدای دفاع مقدس و سبک زندگی خانواده شهدا. فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۶ (۴)، ۱۹۹-۱۷۹.
۳۱. عابدینی، علی؛ زارعی متین، حسن؛ کردنائیچ، اسداله؛ عابدینی، حسین (۱۳۹۸). طراحی و تبیین الگوی سرمایه اجتماعی بر اساس وصایای فرماندهان شهید دفاع مقدس. پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۹ (۳۳)، ۸۹-۱۱۲.
۳۲. علاماتی، غلامرضا (۱۴۰۰). واکاوی و تحلیل چگونگی تبادل اسرای جنگ ایران و عراق (۱۳۶۷-۱۳۵۹). فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۷ (۲)، ۲۴۷-۲۲۵.
۳۳. علایی، حسین (۱۳۹۱). روند جنگ ایران و عراق. تهران: انتشارات مرزوبوم.
۳۴. غفاری هنجین، زاهد؛ قربانی، سعید؛ رحیمیان، محمد (۱۳۹۶). بررسی مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت در اندیشه شهید مطهری. پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، ۱۱۲، ۸۶-۶۱.
۳۵. فروغ زاده، سیمین؛ سلطانی، سحر (۱۳۹۷). تحلیل محتوای وصیت‌نامه‌های شهدا (با تأکید بر مفاهیم الگو و توسل به ائمه). پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۸ (۱۷)، ۵۷-۳۱.
۳۶. فلاح تفتی، فاطمه (۱۴۰۰). طراحی الگوی سبک زندگی دینی زنان: پژوهشی مبتنی بر وصیت‌نامه شهدای زن در دفاع مقدس. فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، ۱۶ (۵۶)، ۴۰-۷.
۳۷. قدمی کارمزدی، فخری (۱۴۰۰). جایگاه ترویج فرهنگ ایثار و شهادت (از منظر قرآن و روایات). شاهد اندیشه، ۲ (۱)، ۸۵-۱۰۴.
۳۸. قلی پور، علی‌اکبر (۱۳۹۸). ارتقاء فرهنگ ایثار و شهادت در بین نسل جوانان. فصلنامه علمی دانش انتظامی هرمزگان، ۹ (۳۲)، ۳۰-۱۵.

۳۹. کاظمی، افسانه؛ غفاری هاشجین، زاهد؛ کشاورز شکری، عباس (۱۳۹۵). بررسی مؤلفه‌های جمعی فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دفاع مقدس به‌مثابه سرمایه اجتماعی. پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۶ (۱۴)، ۱۷۳-۱۳۹.
۴۰. کردنائیج، اسدالله؛ خلیلی پالندی، فرشته (۱۳۹۷). تأثیر فرهنگ ایثار و شهادت بر سرمایه اجتماعی با میانجی‌گری باورهای دینی. فصلنامه مدیریت اسلامی، ۲۶ (۳)، ۵۸-۳۷.
۴۱. کرم پور، رزا؛ عابدی کوشالشاہ، غلامرضا؛ باصری، علی (۱۴۰۰). بازشناسی جایگاه معنایی ارزش‌های اجتماعی در وصایای شهدا (شهدای دفاع مقدس و شهدای مدافع حرم). مطالعات راهبردی بسیج، ۲۴ (۹۲)، ۶۳-۳۷.
۴۲. کریمی، محمود؛ داوری، روح‌الله؛ جمالی، حامد (۱۳۹۷). بازتاب آموزه‌های تربیتی قیام عاشورا در دفاع مقدس با الهام از آموزه‌های قرآن کریم. فصلنامه علمی بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۵ (۴۵)، ۶۲-۳۳.
۴۳. کشکولی، محمدحسین؛ اسلامی تنها، اصغر (۱۳۹۹). تحلیل کنش‌های گفتاری وصیت‌نامه شهید سپهد قاسم سلیمانی. سلسله همایش‌های بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی، ۲ (مقالات دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب)، ۳۰-۱.
۴۴. محمدیان، عباس؛ صادقی، ریحانه (۱۳۹۷). سیمای اخلاقی و رفتاری شهید حسن باقری در آئینه «هفت‌بند التهاب» مشفق کاشانی. ادبیات پایداری، ۱۰ (۱۹)، ۳۳۰-۳۰۵.
۴۵. محمدیان، مهتاب؛ عظیمی دولت‌آبادی، امیر؛ عسگری، احسان (۱۳۹۹). ارزش‌های انقلاب اسلامی ایران در آئینه شهدای جنگ تحمیلی (مطالعه موردی وصیت‌نامه شهدای استان ایلام). اندیشه سیاسی در اسلام، ۷ (۲۵)، ۱۱۰-۷۳.
۴۶. محمودی، مهدی؛ توکلی زاده راوری، محمد (۱۳۹۵). ترسیم نقشه موضوعی اسناد جنگ تحمیلی: مطالعه موردی وصیت‌نامه فرماندهان پاسدار شهید استان کرمان. گنجینه اسناد، ۲۶ (۴)، ۹۳-۸۲.
۴۷. مریجی، شمس‌الله (۱۴۰۰). شهادت در اسلام و مسیحیت و نقش آن در ایجاد هم‌بستگی اجتماعی. دو فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات فرهنگی اجتماعی حوزه، ۵ (۹)، ۲۲-۵.
۴۸. مطهری، مرتضی (۱۳۹۵). قیام و انقلاب مهدی از دیدگاه فلسفه تاریخ. تهران: صدرا.

۴۹. مقیمی فیروزآباد، معصومه (۱۳۹۷). بررسی مؤلفه‌های سبک زندگی شهدای مدافع حرم (مطالعه موردی: وصیت‌نامه ۲۷ تن از شهدای مدافع حرم). پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، ۲۴ (۱۱۸)، ۱۱۱-۱۳۸.
۵۰. ملکی، سعید؛ حاتمی، داوود (۱۴۰۰). راهکارهای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در کشور به‌عنوان ابزاری برای مقابله با جنگ نرم دشمن. دوفصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس و نبردهای معاصر، ۳ (۲)، ۷۵-۹۶.
۵۱. میرزایی، مهدی (۱۴۰۰). تحلیل مؤلفه‌های معنویت و اخلاق در وصیت‌نامه شهدای فرهنگی استان ایلام مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. شاهد اندیشه، ۲ (۲)، ۷۲-۴۷.
۵۲. نظری، محمود؛ سرمدی، محمدرضا؛ فرج‌اللهی، مهران؛ اسماعیلی، زهره (۱۳۹۸). کشف مبانی فلسفی آموزه‌های تربیتی وصیت‌نامه شهدای دانشجوی دوران دفاع مقدس. فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۷ (۴۴)، ۱۱۱-۱۳۷.
۵۳. نظری، نجمه؛ جعفرنیا، صغری سادات (۱۳۸۹). انعکاس عاشورا، یکی از خصیصه‌های شعر دفاع مقدس. سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، ۳ (۱)، ۶۱-۷۷.
54. Chavoshian, S. (2020). Dream-Realities: Rematerializing Martyrs and the Missing Soldiers of the Iran-Iraq War. *Religion and Society*, 11(1), 148-162.
55. Koolae, E. (2014). The Impact of Iraq-Iran War on Social Roles of Iranian Women, *Middle East Critique*, 23(3), 277-291.
56. Salamati, P. Razavi, S. M. Shokraneh, F. Mohazzab Torabi, S. Laal, M. Hadjati, G. Khaji, A., Rahimi Movaghar, V. (2013). Mortality and injuries among Iranians in Iraq-Iran war: a systematic review. *Archives of Iranian medicine*, 16(9), 542-550.